

ANAMIN KİTABI

Drama, dörd məclisdə

Rüstəm bəy – rus intelligenti libasında: yəni pidjak, jilet, nişastalı yaxalı köynək, boğazında qalstuk, nişastalanmış ağ qolları; rus darülfünununda elm təhsil eləmiş və rus tərbiyəsi tərəfdarı; hərəkəti ağır və təmkinli; başıaçıq, həmişə gözləri eynəkli (*çəşməkli*); 40 yaşında.

Mirzə Məhəmmədəli – İran ürəfası libasında: yəni uca İran börtkü, uzun İran arxalığı, üstündən qurşaq, arxalığın üstündən uzun İrani çuxa (*geymə*), gen şalvar, ağ corab; başmaqclarını qapının ağzında çıxardıb yerdə diz üstə oturur. Həmişə əlində təsbəh və gözündə eynək; acıqlı və gülməyən; İran tərbiyəsi tərəfdarı; 35 yaşında.

Səməd Vahid – İstanbulda ədəbiyyat dərsi almış; başında qırmızı fəs, əynində pidjak, jilet, ağ yaxalı köynək və qalstuk, gözlərində eynək; təmkinli və sakit; osmanlı tərbiyəsi tərəfdarı; 30 yaşında.

Gülbəhar – surətdə gözəl; ümumi müsəlman qızları libasında, başında çarqat; müsəlmanca savadlı; anasını nəhayət istəyən; 20 yaşında.

Zivər xanım – rus tərbiyəsi tapmış; rus xanımları libasında; boğazı və qolları açıq, müsəlmanca savadsız.

Qənber – sifətdə göyçək; əynində çərkəzi çuxa, belində qəmə və tapança, əlində qamçı.

Aslan bəy – hər cəhətdən Rüstəm bəyə oxşayır.

Mirzə Bəxşəli – hər cəhətdən Mirzə Məhəmmədəliyə oxşayır.

Hüseyn Şahid – hər cəhətdən Səməd Vahidə oxşayır.

Senzor Mirzə Cəfər bəy – rus çinovniki libasında; gözlərində eynək.

MƏCLİSLƏRİN ƏHALİSİ

1. **Zəhrabəyim** – 60 yaşında.
2. **Rüstəm bəy** – onun böyük oğlu, intelligent, 40 yaşında.
3. **Mirzə Məhəmmədəli** – onun ikinci oğlu, elmi-ilahi müəllimi və vaiz; 35 yaşında.
4. **Səməd Vahid** – onun üçüncü oğlu, türk dili müəllimi (fəş qoyur); 30 yaşında.
5. **Gülbahar** – qızı, müsəlmanca oxumuş, 20 yaşında.
6. **Zivər xanım** – Rüstəm bəyin övrəti, rusca tərbiyə tapmış, 25 yaşında.
7. **Mirzə Həsən** – Rüstəm bəyin dilmancı, 30 yaşında.
8. **Teymur bəy** – Cəmiyyəti-xeyriyyənin dəftərdarı, 25 yaşında.
9. **Mirzə Zeynal** – millətpərəst, 30 yaşında.
10. **Səlimə xanım** – müəllimə (danışmır), 25 yaşında.
11. **Aslan bəy** – mal həkimi (rus intelligenti libasında), 30 yaşında.
12. **İsmayıl ağa** – Cəmiyyəti-xeyriyyə üzvü (danışmır), 45 yaşında.
13. **Münəvvər xanım** – onun qızı (danışmır), 20 yaşında.
14. **Hüseyn Şahid** – türk dili müəllimi (fəşli), 30 yaşında.
15. **Mirzə Bəxşəli** – elmi-ilahi müəllimi, 35 yaşında.
16. **Qənbər** – Rüstəm bəyin sərkarı; 45 yaşında.
17. **Qurban** – çoban, 25 yaşında.
18. **Zaman** – çoban, 25 yaşında.
19. **Senzor Mirzə Cəfər bəy** – 45 yaşında.
20. **Polis məmuru** (danışmır) – 35 yaşında.
21. **İki nəfər fərraş** (danışmırlar) – 30-35 yaşında.
22. **Məşədi Cəfər** – ərizə sahibi, 40 yaşında.
23. **Yenə üç nəfər fəqir** – 40-45 yaşında.
24. **Birinci hambal** – 30 yaşında.
25. **İkinci hambal** – 30 yaşında.

Əhvalat vaqe olur tarixi-hicrinin
min üç yüz otuzuncu ilinin yavıqlarında,
Azərbaycan şəhərlərinin birində,
Rusiya hökuməti əsrində.

BİRİNCİ MƏCLİS

Rüstəm bəyin, Mirzə Məhəmmədəlinin və Səməd Vahidin ümumi kabinəsi: bir tərəfdə böyük yazı stolu, üstündə qırmızı mahuddan örtük, yanında neçə dənə sandalya, kitab şkaflı, stolun üstündə və şkaflın içində kitablar. Stolun üstündə telefon, mürəkkəbqabı, qələmlər, kağızlar və qeyri yazı əşyası. Bu – Rüstəm bəyin yazı stolu; bir tərəfdə qoyulub kitab qəfəsəsi (etajerka), üstə kitablar, yanında bir dənə sandalya. Bura Səməd Vahidin yeri: bir tərəfdə qoyulub sandıq, içində və üstündə yekə və qara cildli köhnə müsəlman kitabları. Sandığın yanında döşək... Bu da Mirzə Məhəmmədəlinin yeri: divarlarda çaharcubələr, içində şəkillər. Pərdə qalxan vaxt otaqda oturub tək Rüstəm bəy öz yerində; gözlərində çeşmək, oxuyub-yazmağa məşğuldur. Bir qədər sükutdan sonra içəri qapı açılır və Zəhrabəyimin başı görsənir və yenə yox olur. Bir qədər keçəndən sonra yenə Zəhrabəyim qorxa-qorxa başını uzadıb yavaşca soruşur.

Zəhrabəyim. Bala, görəsən, niyə uşaqlar yubandılar?..

Rüstəm bəy (*başını stolun üstündən qovzamayıb*). Ana, məni danışdırma, lüğət yazıram...

Zəhrabəyim dinməyib yox olur. Yenə bir dəqiqə sakitlik ilə keçir. İçəri otaqda uşaq ağlayır. Rüstəm bəy qələm əlində, tez durur ayağa və haman qapıya yayıqlaşmış deyir:

Rüstəm bəy. Ay uşaq, səs eləməyin, mən lüğət yazıram. (*Rüstəm bəy qayıdıb oturur və yenə yazıb-oxumağa cumur; yenə bir dəqiqə keçir, çöl qapını taqqıldadırlar*).

Rüstəm bəy. Kimsən? Gir içəri...

Mirzə Həsən girir içəri.

Mirzə Həsən. Səlam əleyküm...

Rüstəm bəy. Əleykəssalam. Mirzə, nə əcəb bu gün yubandın?..

Mirzə Həsən. Bağışlayasınız, Rüstəm bəy, çox səy elədim, tez gələ bilmədim.

Rüstəm bəy. Əyləş...

Mirzə Həsən sandalyanı yazı stolunun yanına çəkib oturur,
qələmi götürür, kağızları aralayır və yerini
rahatlayandan sonra üzünü Rüstəm bəyə tutub
yazmağa hazır olur.

Rüstəm bəy. Dünən harda qaldıq?..

Mirzə Həsən (*kağıza baxır və oxuyur*). "...Necə ki Yevropa, habelə Asiya millətlərinin hürufatının əvvəlincisi "A" sövtünün əlamətidir ki, biz ona "əlif" deyirik".

Rüstəm bəy. Mirzə, dayan, gərək bir yerini dəyişək... Necə yazıbsan: "Yevropa və Asiya millətlərinin?.."

Mirzə Həsən. "Necə ki Yevropa, habelə Asiya millətlərinin hürufatının..."

Rüstəm bəy. Dayan bir, yaxşı olar artırasan: "cümləsinin..."

Mirzə Həsən. Xub, "cümləsinin" (*yazısını düzəldir*), "...cümləsinin hürufatının əvvəlincisi "A" sövtünün əlamətidir ki, biz ona "əlif" deyirik..."

Rüstəm bəy (*kitaba baxır*). Yaz (*yavaş-yavaş deyir*) bundan əlavə, xah Şərq tayfalarının bəzilərinin, habelə slavlarn, qreklərin...

Mirzə Həsən. Yunanların...

Rüstəm bəy. Yunanların və qədim yəhudilərin dilində hürufatın əvvəlincisinin mənası həmi birdir, həmi mindir; necə ki, məsələn, ərəb dilində "əlif" ləfzi. (*Yenə qabaqkı kimi içəri otaqdan uşaq səsi gəlir: Rüstəm bəy*). Səs eləməyin, mən lüğət yazıram (*əlində kitab var-gəl edir*). Mirzə, yaz: "Və lakin həmin "A" sövtü millətlərin bəzisinin dilində çox işlənir, bəzisinin dilində az işlənir..."

Mirzə Həsən (*yaza-yaza*). Bəzisinin dilində...

Rüstəm bəy. Bəzisinin dilində çox işlənir, bəzisinin dilində az işlənir...